Махиня Т.А. Особливості організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання в сучасних умовах / Махиня Т.А. // Проблеми освіти: Наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, – К., 2012. Випуск № 70. – Частина І. – С. 198-202

УДК 378.14

Махиня Тетяна Анатоліївна,
канд. пед. наук, ст. викл. кафедри управління навчальними закладами та педагогіки вищої школи,
Інститут менеджменту та психології ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. *В статті розглядаються питання організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої школи, зокрема інформатизації суспільства та інтеграції системи освіти в освітній європейський простір. Наводяться приклади частково-пошукових та дослідницьких завдань для самостійної роботи магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» для модуля «Світовий досвід та тенденції розвитку вищої школи» дисципліни «Науково-методичні засади діяльності викладача вищої школи».*

Ключові слова: *самостійна робота магістрантів, заочна форма навчання, кредитно-модульна система організації навчального процесу, інформатизація, репродуктивні завдання, частково-пошукові завдання та дослідницькі завдання для самостійної роботи .*

Аннотация. *В статье рассматриваются вопросы организации самостоятельной работы студентов заочной формы обучения с учетом современных тенденций развития высшей школы, в частности*

информатизации общества и интеграции системы образования в образовательное европейское пространство. Приводятся примеры частично-поисковых и исследовательских заданий для самостоятельной работы магистрантов специальности «Педагогика высшей школы» для модуля «Мировой опыт и тенденции развития высшей школы» дисциплины «Научно-методические принципы деятельности преподавателя высшей школы».

Ключевые слова: *самостоятельная работа магистрантов, заочная форма обучения, кредитно-модульная система организации учебного процесса, информатизация, репродуктивные задания, частично-поисковые задания и исследовательские задания для самостоятельной работы.*

Resume. *In the article the questions of organization of individual work of students of distance learning are examined taking into account modern progress of higher school trends, in particular informatization of society and integration of the system of education in European educational space. Examples of partly-searching and research tasks are made for independent work of master's degree of speciality «Pedagogics of higher school» for the module «World experience and progress of higher school» of discipline trends «Scientifically-methodical principles of activity of teacher of higher school».*

Keywords: *the individual work of master's degree, distance learning, credit-module system of studies, informatization, genesial tasks, partly-searching tasks and research tasks for individual work.*

Постановка проблеми.

Відповідно до Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для СРС, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни. Для магістрантів очної форми навчання обсяг СРС становить 2/3 від загальної кількості годин, відведених на вивчення

дисципліни, 1/3 – аудиторна робота. Для студентів заочної форми навчання аудиторна робота становить не менше третини від годин, відведених на аудиторну роботу зі студентами очної форми навчання. Таким чином, для магістрантів заочної форми навчання аудиторна робота становить 1/9 ≈ 11% від загальної кількості годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни, у той час як 8/9 ≈ 89% годин – самостійна робота, яка стає основним видом їх навчальної та складовою самоосвітньої діяльності.

Великий обсяг годин на самостійне опрацювання навчального матеріалу, перехід до інформаційно-технологічного суспільства, за якого відбувається оновлення інформації вдвічі кожні 5-7 років та радикальна зміна інформаційних технологій кожні 1,5-2 роки, процес входження до європейського освітнього простору вимагають від студентів високої самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення, самостійного пошуку та здобуття знань. За цих обставин, на перший план виходять проблеми підвищення результативності самостійної роботи студентів, у тому числі її організації та контролю.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення організації самостійної роботи студентів постійно була в центрі уваги педагогічної теорії і вузівської практики. Про це свідчить роботи А.М.Алексюка, Ю.К.Бабанського, В.Є.Бенери, В.К.Буряка, Б.П.Єсипова, В.А.Козакова, А.І.Кузьмінського, В.В.Луценко, О.Г.Мороза, Р.А.Нізамова, М.Д.Нікандрова, В.Л.Ортинського, П.І.Підкасистого, М.М.Скаткіна, М.М.Солдатенко, І.В.Хом'юк, І.А. Шайдур, Н.О.Шишкіної, що розкривають різні аспекти організації самостійної роботи.

Реформування системи освіти України, в тому числі офіційне затвердження в XXI столітті дистанційної форми навчання, приєднання до Болонського процесу та орієнтація на навчання протягом життя посилюють увагу та вимагають переосмислення питань щодо організації самостійної роботи студентів. Такі сучасні дослідники та вчені, як А.А.Андрєєв, В.Б.Артеменко, І.І.Баріхашвілі, І.В.Бацуровська, В.Ю.Биков, Т.І.Виноградова, Л.Б.Волошко, К.В.Корсак, Л.Л.Ляхоцька, Л.В.Ноздріна, В.В.Олійник, І.В.Осадчук, О.М.Самойленко, Н.Д.Смолієнко, П.В.Стефаненко,

В.О.Ушкаренко, С.В.Шаров звертають більше уваги на комп'ютерну підтримку самостійної роботи та застосування нових інформаційних технологій, вивчення окремих аспектів організації самостійної робота студентів-заочників, питання розвитку відкритої освіти, технологію організації та удосконалення самостійної роботи з урахуванням вимог кредитно-модульної системи навчання тощо. Проте питання організації та удосконалення самостійної роботи студентів в умовах інтеграції освіти України в Європейський освітній простір потребують подальшого вивчення. Зокрема, залишаються недостатньо вивченими питання побудови і формулюванню завдань для самостійної й індивідуальної роботи студентів на компетентнісній основі, що відповідають конструктивно-творчому рівню засвоєння навчального матеріалу.

Метою статті є висвітлення підходу до організації самостійної роботи магістрантів заочної форми навчання спеціальності «Педагогіка вищої школи» в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу на прикладі модуля «Світовий досвід та тенденції розвитку вищої школи» дисципліни «Науково-методичні засади діяльності викладача вищої школи».

Виклад основного матеріалу.

Самостійна робота студента (СРС) – це навчальна діяльність студента, яка планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі [5]. В умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу СРС виступає способом індивідуалізації процесу навчально-професійної підготовки студентів, основою їх самоосвітньої діяльності як майбутнього фахівця та вагомий чинник професійної мобільності [2].

В Тимчасовому положенні «Про кредитно-трансферну систему організації навчального процесу в інституті менеджменту та психології» закріплено, що самостійна робота є основним видом навчальної роботи студента при заочній формі навчання, зміст і обсяг якої визначаються навчальною та робочою навчальною програмами. Основними видами самостійної роботи студентів визначено підготовка до аудиторних занять

(лекції, практичні заняття тощо), контрольних заходів (залік, іспит тощо) та виконання індивідуальних завдань (курсові проекти, дипломні роботи тощо). Основними формами самостійної роботи студента є опрацювання першоджерел; підручників, посібників, монографій, наукових статей, методичних матеріалів тощо як у паперовому, так і в електронному вигляді, пошук в Інтернеті та аналіз необхідної інформації.

Технологія організації самостійної роботи студентів ВНЗ включає інформаційно-адаптивний, процесуальний та контрольно-аналітичний етапи [2]. Інформаційно-адаптивний етап з урахуванням вимог кредитно-модульної системи навчання передбачає розробку завдань для самостійної й індивідуальної роботи студентів на компетентнісній основі [4], що ґрунтуються на індивідуально особистісному підході та дозволяють враховувати інтереси, мотиви, можливості і досвід кожного.

Компетентнісній основі відповідають конструктивні та креативні знання-уміння [4], що співвідносяться з рівням аналізу, синтезу й оцінки в таксономії навчальних цілей Б. Блума [6]. У результаті виконання таких завдань, магістранти навчаються аналізувати матеріали та демонструвати власне ставлення до того чи іншого явища; виявляють готовність до підготовки і проведення педагогічного експерименту, підготовки і написання статей, виступів, докладів, рефератів, дипломних робіт; можуть здійснювати оцінювання логіки побудови письмового тексту, відповідності висновків наявним даним, значимості того чи іншого продукту діяльності тощо.

Основними елементами системи самостійної роботи магістрантів стали індивідуальні завдання, що розробляються викладачами кафедри за визначальними дисциплінами чи модулями, враховуючи професійну направленість змісту. Часто індивідуальна самостійна робота заочної форми навчання студентів по вивчення дисципліни вичерпується завданням щодо написання реферату на обрану тему. Досвід показує, що в умовах обмеженості часу студентів, оскільки навчання здійснюється без відриву від виробництва, та інформатизації суспільства такі завдання носять репродуктивний характер:

написання реферату обмежується плагіатом, зводиться до його скачування з мережі Internet за методикою «Ctrl+Ins» (копіювати) → «Shift+Ins» (вставити). Таким чином, втрачається дидактична цінність такої самостійної роботи, порушуються елементарні етичні норми, а відтак вивчення дисципліни здійснюється формально, необ'єктивно оцінюється і не сприяє розвитку особистості магістранта.

Для того, щоб уникнути формалізму при виконанні звичних для викладачів та студентів видів робіт, реферати потрібно перевіряти на унікальність. Для цього можна використовувати спеціальні програми, зокрема «Антиплагіат», яку викладачі мають змогу безкоштовно скачати на сайті http://www.etxt.ru. Дана програма призначена для пошуку плагіату в мережі Internet та оцінці унікальності текстів, вона може докладно аналізувати тексти на наявність у них плагіату, позначати неунікальні фрагменти різними кольорами відповідно до процентних співвідношень запозичень, створювати докладні звіти перевірки тексту з можливістю налаштування різних параметрів пошуку тощо.

Для студентів, що вільно володіють інформаційно-комунікаційними технологіями та сучасним обладнанням, знання, отримані в результаті виконання репродуктивних завдань, особливо написання рефератів, відкладаються лише в «буфері обміну» комп'ютера, тому за ступенем самостійності для магістрантів повинні переважати частково-пошукові та дослідницькі завдання, спрямовані на творчий підхід до їх виконання.

Зокрема, аналіз виконання магістрантами завдання щодо написання рефератів на обрану мету показав, що унікальність таких робіт знаходиться в межах від 0 до 16 відсотків: отриманий з мережі матеріал лише піддається форматуванню та «зліплюванню» до купи схожих матеріалів. Для того, щоб отримана інформація була більш глибоко проаналізована і осмислена студентом, за змістом написаного реферату можна пропонувати виконати додаткові завдання, позбавлені репродуктивного характеру: за змістом реферату підготувати презентацію, розробити тестові завдання чи оцінити якість існуючих в мережі Internet робіт на одну й ту ж саму тему. В результаті

виконання таких завдань, магістрант здійснює міні-дослідження, порівняння, аналіз тощо.

Розглянемо завдання для самостійної роботи магістрантів спеціальності «педагогіка вищої школи», розроблені нами на компетентнісній основі для контрольної роботи до модуля «Світовий досвід та тенденції розвитку вищої школи» дисципліни «Науково-методичні засади діяльності викладача вищої школи»:

1) підготувати презентацію на тему: «Вища освіта *країни*» (*країна* – за вибором Англія, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Франція, США, Канада, Швеція, Швейцарія, Японія);

2) розробити тестові завдання (до 10) щодо організації системи освіти деякої країни;

3) оцінити якість та кількість існуючих в мережі Internet робіт щодо організації системи освіти однієї з країн світу (за вибором) та підготувати перелік відповідних електронних ресурсів згідно вимог ВАК;

4) проаналізувати зміст (критерії та показники) міжнародних рейтингів вищих навчальних закладів (*Рейтинг університетів світу за версією «Times», Шанхайський рейтинг університетів світу, Вебометрікс, Новий Глобальний рейтинг світових університетів*) та відібрати ВНЗ світу, що увійшли до десятка кращих за всіма рейтингами, визначити місце 10 кращих ВНЗ України у світових рейтингах;

5) здійснити структурування дисципліни, що Ви викладаєте за видами робіт і оцінювання результатів навчання студентів у семестрі за ваговими коефіцієнтами відповідно до вимог і рекомендацій європейської кредитно-трансферної системи (ECTS);

6) визначити та охарактеризувати сучасні тенденції й проблеми у сфері вищої освіти, за результатами скласти відповідну блок-схему;

7) визначити критерії та здійснити порівняльну характеристику системи вищої освіти України, однієї з країн Європи та однієї з країн Америки за

вибором (країна Європи та Америки – за вибором), за результатами підготувати презентацію;

8) за самостійно визначеними критеріями скласти порівняльну таблицю чи підготувати презентацію щодо систем вищої освіти трьох (чотирьох) країн світу;

9) здійснити аналіз статті (на вибір за поданим переліком): тезисно викласти головні положення статті та висловити до них власне чи альтернативне ставлення;

10) порівняти компетентнісні моделі випускників двох (трьох) спеціальностей ВНЗ (за вибором).

Ці завдання відповідають компетентнісній основі, оскільки спрямовані на формування у магістрантів, насамперед, когнітивних базових компетенцій – здатності до спостереження, структурування, систематизації, класифікації інформаційного матеріалу, встановлення аналогій, зіставлення й протиставлення фактів і явищ, використання прийомів мислення: індукції, дедукції, абстрагування, конкретизації, аналізу, синтезу тощо та інформаційних компетенцій – здатності використовувати інформаційно-комунікаційні технології для пошуку інформації в мережі (використання web-броузерів, баз даних, користування інформаційно-пошуковими і інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами), для організації діалогу в мережі (використання електронної пошти, синхронних і відстрочених телеконференцій) та для створення тематичних web-сторінок і web-квестів (використання html-редакторів, ftp, web-браузерів, графічних редакторів) [1], [4].

В основу заочної форми навчання покладено цілеспрямовану самостійну діяльність особистості на основі надання їй максимальної інформації. За цієї форми навчання учасники і організатори навчального процесу здійснюють взаємодію переважно асинхронно у часі, використовуючи транспортну систему доставки засобів навчання. Необхідно зазначити, що форма організації навчального процесу та педагогічна технологія, основою якої є керована

самостійна робота тих, хто навчається та широке застосування у навчанні сучасних інформаційних, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій за умов територіальної розрізненості викладача та слухачів – дистанційне навчання.

Залежно від характеру організації навчальних комунікацій між учасниками навчального процесу та організаторами освіти і способу побудови комунікаційного каналу навчального середовища розрізняють традиційне дистанційне навчання – заочна форма навчання й електронне дистанційне навчання [3].

Традиційне дистанційне навчання або заочна форма навчання дозволяє компенсувати недоліки попередньої підготовки, адаптувати особистість відповідно до сучасних умов мінливого світу, а також розвиває творчий потенціал людини, забезпечує її всебічний та гармонійний розвиток, формує потреби в знаннях та роботі над собою.

За електронного дистанційного навчання взаємодія між учасниками і організаторами навчального процесу здійснюється переважно індивідуалізовано як асинхронно, так і синхронно в часі з використанням електронних транспортних систем доставки засобів навчання та інших інформаційних об'єктів.

Процесуальний етап організації самостійної роботи студентів ВНЗ з урахуванням вимог кредитно-модульної системи навчання передбачає продуктивну самостійну навчальну діяльність магістрантів за участю викладача, який надає систематичну консультативно-методичну допомогу в якості консультанта-тьютора [2]. У сучасній вищій школі роль викладача все більше зводиться саме до організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. На цьому етапі важливо, щоб і у магістрантів, і у викладача були сформовані вміння користуватись персональним комп'ютером і прикладними програмами на базову рівні, оскільки заочна форма навчання повинна оптимально поєднувати в єдиному навчальному процесі принципи, методи та засоби як заочного, так і дистанційного навчання. Дистанційні технології

сприяють формуванню єдиного освітнього простору в рамках кредитно-модульної системи й індивідуалізації навчання при масовості вищої освіти.

Розглянемо можливості Internet для надання магістрантам систематичної консультативно-методичної допомоги.

По-перше, це використання електронної пошти. Можливості і переваги електронної пошти над звичайною полягають у економії коштів на послуги звичайної пошти, економії часу на оформлення паперового листа та пошук скриньки, миттєвому отриманні листа адресатом та відповіді. Для того, щоб використовувати можливості електронної пошти, у викладача і у магістранта має бути створена власна електронна скринька в мережі Internet на одному із безкоштовних серверів. Така скринька може бути створена єдина для студентів однієї групи, що дозволяє викладачу передавати методичні матеріали одним листом для всіх.

По-друге, це використання icq-клієнтських програм. Використання електронної скриньки ефективне, якщо студент відправляє готову роботу чи її частину викладачеві для перевірки. Проте, для отримання консультації чи обговорення етапів виконання завдання як із викладачем, та із магістрантами-колегами відсилати невеликі повідомлення за допомогою електронної пошти не дуже зручно. Тому зручніше використовувати одну з icq-клієнтських програм – ICQ, QIP, MIRANDA. Для використання icq-клієнтської програми потрібно створити icq-номер. Icq-номер створюється одночасно із електронною скринькою на поштовому сервері. Використовувати icq-номер можна за допомогою різних програм-клієнтів. За умови високої швидкості Internet можна використовувати програму-клієнт ICQ. При низькій швидкості Internet доцільно використовувати програма-клієнт без рекламних банерів QIP. Найбільш розповсюдженою є програма-клієнт rambler icq, яку можна завантажити з поштового серверу та встановити на власний комп’ютер. Крім того можна використовувати таку програму, як MAIL-AGENT, що авторизується за допомогою адреси електронної скриньки, створеної на сервісі mail.ru та дозволяє пересилати невеликі повідомлення, як ICQ. Всі ці програми

забезпечують високу швидкість передачі коротких повідомлень та створюють всі умови для ефективного спілкування та отримання групових чи індивідуальних консультацій.

По-третє, це використання відео-зв'язку. В цьому допомагає програма SKYPE, встановлювальний файл якої можна скачати на сайті www.skype.com. Налаштування відео-зв'язку за допомогою програми SKYPE передбачає наявність у співрозмовників навушників, мікрофону та web-камери. Проте, за відсутності такого додаткового обладнання, як web-камера, за допомогою програми SKYPE можна просто розмовляти та економити кошти на міжміських телефонних розмовах.

Використання електронної пошти, icq-клієнтських програм та відеозв'язку спрямовано не лише на надання консультативно-методичної допомоги магістрантам, а й надає додаткові можливості викладачу щодо посилення мотиваційної настанови, здійснення коригування навчально-методичного забезпечення самостійної роботи студентів, відслідковування систематичності і безперервності при виконанні індивідуальних завдань, завчасної перевірки результатів контрольної роботи та визначення рейтингу студентів з урахуванням результатів фактичного виконання завдань для самостійної роботи.

Висновки. Організація самостійної роботи магістрантів заочної форми навчання реалізована через кредитно-модульну систему з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій забезпечує можливості розробки завдань, побудованих на компетентнісній основі з урахуванням запитів і можливостей конкретного студента; сприяє інтерактивній взаємодії викладача і групи у ході консультативно-методичної роботи; дозволяє викладачу коригувати результати поточного виконання індивідуальних завдань та вносити відповідні зміни до навально-методичного забезпечення дисципліни тощо. Проте, питання організації самостійної роботи студентів заочної форми навчання в сучасному інформаційно-освітньому середовищі, оптимального

використання можливостей дистанційного навчання потребують подальшої розробки та вивчення.

Література

1. Види самостійної роботи студентів в Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://job-career.com.ua/ua/studentsjob.php

2. Волошко Л.Б. Технологія організації самостійної роботи студентів [Електронний ресурс] / Волошко Л.Б. // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2007. – №1. – С.8-11. Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/ppmb/

3. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В.Г.Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040с.

4. Єльникова Г.В. Про впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / Єльникова Г.В. // Теорія та методика управління освітою. – Режим доступу до журн.: http://tme.umo.edu.ua/

5. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: [навчальний посібник] / Кузьмінський А.І. – К.: Знання, 2005.- 486 с.

6. Малафіїк І. В. Дидактика: [навчальний посібник] / Малафіїк І. В. – К.: Кондор, 2009. – 406 с.

7. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб.] / Туркот Т.І. – К.: Кондор, 2011. – 628с.